

*Рэсавуцкая М.С., Мароз С.С.
Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт
ім. М. Танка, Мінск*

КОМПЛЕКСНЫЯ ТРАНСФАРМАЦЫІ Ў КАНТЭКСЦЕ ПРОСТАГА СКАЗА ПРЫ ПЕРАКЛАДЗЕ МАСТАЦКАГА ТЭКСТУ

Асаблівасці і спецыфіка праблем мастацкага перакладу вызначаецца, перш за ўсё, спецыфікай самога мастацкага тэксту. Мастацкія тэксты адметныя не толькі мэтай, дзеля якой яны ствараюцца, але і «характарам інфармацыі, паколькі ў мастацкім тэксце звычайна перадаецца інфармацыя і інтэлектуальная, і эмацыянальная, і эстэтычная» [2, с. 351]. Натуральна, што для гэтага патрабуюцца і адметныя спосабы перадачы інфармацыі. На думку даследчыкаў, «пераклад мае сваю культуру творчасці (калі разглядаць пераклад як працэс мастацка-творчы і навукова-даследчы)» [1, с. 130].

Катэгорыю спосабу перакладу практычна ўтварае «апазіцыя інтэрлінеарны пераклад / трансфармацыйны пераклад» [2, с. 260].

Інтэрлінеарны пераклад – пераклад, «які ажыццяўляецца па фармальна-структурных адпаведніках» [2, с. 260]. Трансфармацыйны пераклад – пераклад, які выкарыстоўвае разнастайныя трансфармацыі, гэта значыць, міжмоўныя аперацыі сэнсавага перавыражэння. Усе трансфармацыі зводзяцца да некалькіх элементарных тыпаў (перастановак, замен, дабаўленняў і пропусках), якія могуць ужывацца не толькі ў чыстым выглядзе, але і ў спалучэнні, у комплексе. Замены спалучаюцца з перастаноўкамі, пропускі з дабаўленнямі і інш.

На матэрыяле арыгінала і перакладу твораў Івана Мележа на рускую мову пакажам разнавіднасці і падставы выкарыстання комплексных трансфармацый у кантэксце простага сказа.

Параўнальны аналіз мастацкіх тэкстаў арыгінала і перакладу даў магчымасць выявіць наступныя разнавіднасці комплексных трансфармацый.

1. **Замена + дабаўленне:** *Гэты адпачынак быў мала падобны да адпачынку* («Мінскі напрамак»). – *Отдых танкистов мало отвечал обычному представлению об отдыхе* (пераклад Л. Шапіры). – *Этот отдых мало соответствовал обычному представлению об отдыхе* (пераклад Л. Ракоўскага). Ужыты цэлы комплекс пераўтварэнняў: замены галоўнага слова (бел. падобны – руск. отвечал, соответствовал), дабаўленне, выкліканае заменай галоўнага слова, – спалучэнне назоўніка з прыметнікам *обычному представлению*, змена формы залежнага кампанента, абумоўленая папярэднімі трансфармацыямі (бел. *да адпачынку* – родны склон, руск. *об отдыхе* – месны склон). Спалучэнне замены і дабаўлення выклікана якраз тым, што пры перакладзе сказа ўжыты не слоўнікавыя адпаведнікі. Яшчэ некалькі падобных ілюстрацый: *Апейка багата ездзіў* («Подых навальніцы»). – *Многие дни Апейка колесил по дорогам* (пераклад Д. Кавалёва). *Апаліла Васіля (Ганна) вачыма...* («Подых навальніцы»). – *Как молнией полоснула по Василю взглядом* (пераклад Д. Кавалёва).

2. **Замена + пропуск:** *Мачыха таксама слезла з калёс, навастрылася позіркам на школу* («Завеі, снежань»). – *Мачеха тоже слезла с телеги, установилась на школу* (пераклад Д. Кавалёва і Т. Залатухінай). *Ганну ўздымала рашучасць* («Завеі, снежань»). – *Ганну подмывало* (пераклад Д. Кавалёва і Т. Залатухінай). Пропуск кампанентаў *позіркам, рашучасць* выклікана заменай папярэдніх кампанентаў (*навастрылася – установилась, уздымала – подмывало*). У пэўнай ступені семантыка адзінак перакладу кампенсуе семантыку прапушчаных кампанентаў, аднак не цалкам. Былі выяўлены і такія пропускі, якія прывялі да пэўных вобразных страт: *Ён (Васіль) хутчэй адварнуўся насцярожаным тварам...* («Людзі на балоце»). – *Он*

поспешно отвернулася *от Ганны* (пераклад М. Гарбачова). Пасля той ночы, калі давялося пасабляць бандытам, Васіля выклікалі на допыт. На ганку Васіль сустракаецца з Ганнай, адварочваецца «насцярожаным тварам» (насцярожаны – г. зн. напружаны, трывожны). Відавочна, калі ў арыгінале – выразная характарыстыка стану героя, то ў перакладзе – нейтральнае *от Ганны*. Такая комплексная трансфармацыя, на нашу думку, неправамерная: апісанне паводзін героя збедненае.

Міканор перамаўчаў вокліч, маўкліва сцягнеў яго («Завеі, снежань»). – *Міканор пераждал шум* (пераклад Д. Кавалёва і Т. Залатухінай). Канструкцыя *маўкліва сцягнеў яго*, прапушчаная ў перакладзе, удакладняе паводзіны героя, стварае своеасаблівы малюнак яго выступлення на сходзе. Такого ўдакладнення ў перакладзе няма, што, безумоўна, з’яўляецца недахопам.

У той жа дзень, трохі пазней, Яўхіму выпала яшчэ раз спаткацца з Хадоськай. Падсачыла за агародамі, выткнулася тварам у твар («Людзі на балоце»). – *В тот же день, чуть попозже, Евхиму пришлось ещё повстречаться с Хадоськой. Подкараулила за огородами, перехватила* (пераклад Н. Кісліка). У перакладзе адсутнічае акалічнасць спосабу дзеяння, выражаная фраземай *тварам у твар* – г. зн. вельмі блізка, так, што нельга абмінуць, абыйсці. Пропуск выкліканы папярэдняй трансфармацыяй, заменай дзеяслова-выказніка: *выткнулася* – *перехватила*. *Выткнуцца* – ‘паказацца, вылезці, высунуцца’; слова размоўнае (ТСБМ, т. 1, с. 585). *Перехватила* – затрымала, спыніла, ідучы наперарэз. Значэнне апушчанай фраземы, як бачым, у пэўнай ступені кампенсавана семантыкай адзінкі *перехватила*.

3. **Замена + перастаноўка: Здзіўленне** *приходу Глушакоу у сваты было для Ганны першы момант такое вялікае...* («Людзі на балоце»). – *Приходу Глушаков со сватами Ганна была настолько удивлена...* (пераклад Н. Кісліка). – *Приход Глушаков со сватами так удивил Ганну...* (пераклад М. Гарбачова). У арыгінале: дзейнік *здзіўленне*, выказнік (састаўны іменны) *было вялікае*. Стан Ганны, як бачым, характарызуецца праз пэўны абстрактны вобраз. У перакладзе Н. Кісліка: дзейнік *Ганна*, выказнік (састаўны іменны) *была удивлена*; у перакладзе М. Гарбачова: дзейнік *приход*, выказнік (просты дзеяслоўны) *удивил*. Адзінкі перакладу, нягледзячы на шматлікія пераўтварэнні, захавалі агульны сэнс выказвання арыгінала. У перакладзе ўжыты прыём цэласнага пераўтварэння, хоць беларуская адзінка не дае відавочнай падставы для выкарыстання такой трансфармацыі.

4. **Замена + дабаўленне + пропуск + перастаноўка.** Такі тып перакладчыцкіх трансфармацый ахоплівае граматычную аснову сказа:

У Каржыцкага і сёння *быў чысты, сіні позірк вачэй* («Завеі, снежань»). – *II сегодняя Каржыцкі смотрел на него чистыми синими глазами* (пераклад Д. Кавалёва і Т. Залатухінай). Агульны сэнс сказаў аднолькавы, аднак адбыліся некаторыя семантычныя зрухі, звязаныя, перш за ўсё, з ужываннем у перакладзе кампанента *смотрел*. Калі перакласці сказ арыгінала даслоўна, то ўзнікае непатрэбная таўталогія *взгляд глаз*. Магчыма, таму перакладчык ужыў прыём цэласнага пераўтварэння.

На падставе даследаванага матэрыялу можна зрабіць вывад аб тым, што комплексныя трансфармацыі заканамерныя і апраўданыя толькі ў тым выпадку, калі маюць лексічную, граматычную або стылістычную матывацыю. Нематываванае выкарыстанне трансфармацый парушае аўтэнтычнасць аўтарскага тэксту.

Літаратура

1. Сабуць, А.Э. Пераклад як праблема міжкультурнай камунікацыі / А.Э. Сабуць // Нацыянальная мова і нацыянальная культура: аспекты ўзаемадзеяння: Зб. навук. арт.; рэдкал.: Д.В. Дзятко [адк. рэд.], П.А. Міхайлаў, В.В. Урбан і інш. – Мінск: БДПУ, 2009. – С. 130-132.
2. Сдобников, В.В. Теория перевода / В.В. Сдобников, О.В. Петрова. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 448 с.